СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ

Д-р Петър П. Петров[1]

Резюме: *Докладът разглежда CLR и PSI като ранни сигнали в кредитния анализ. Праговете на CLR се проверяват спрямо последваща загуба върху 326 двойки годишни наблюдения за 2007–2017 г. Съвместното приложение на двата показателя върху данни за 12 предприятия през 2018–2023 г. обосновава насоки за кредитни проверки и условия на финансиране.*

Ключови думи*: CLR; PSI; кредитен анализ; ликвидност; ранни сигнали.*

JEL: G21; G32; M41.

CRISIS LIQUIDITY RATIO (CLR) AND STABILITY INDEX (PSI) AS EARLY WARNING SIGNALS IN CREDIT ANALYSIS: METHODOLOGICAL FRAMEWORK AND EMPIRICAL APPRAISAL

Petar P. Petrov, PhD

Abstract: *The paper examines CLR and PSI as early warning signals in credit analysis. CLR thresholds are tested against next-year losses using 326 pairs of annual observations for 2007–2017. Their joint application to data for 12 firms in 2018–2023 informs further credit assessment and financing terms.*

Key words*: CLR; PSI; credit analysis; liquidity; early warning signals.*

JEL: G21; G32; M41.

1. Въведение

Коефициентът на кризисна ликвидност (CLR) е предложен първоначално в авторския доклад „Ликвидност и кризисна ликвидност“, представен във Варна през юни 2012 г. (Петров, 2012), и е доразвит в последващите изследвания (Петров, 2019). Показателят е включен в учебната литература по финансов анализ (Костова, 2019, с. 203), а приложението му в условия на криза е оценено като целесъобразно и полезно (Иванова, 2021, с. 62).

[1] ppetrov@petrovbg.com, независим финансов консултант, България.

Индексът за стабилност (PSI) обединява CLR с показатели за вътрешната финансова устойчивост и капиталовата структура и е апробиран върху предприятия от първичния автомобилен пазар (Петров, 2026).

Целта на настоящия доклад е да обоснове съвместното използване на CLR и PSI при оценката на източниците за погасяване на кредита и определянето на условията на кредитиране. Обект са ликвидността и капиталовата структура на предприятието кредитоискател, а предмет е възможността чрез двата показателя да се разграничат рискове, които изискват различни кредитни проверки.

За емпиричната проверка са използвани данни от две предходни авторски изследвания на първичния автомобилен пазар в България. За 2007–2017 г. са включени 373 годишни наблюдения за 41 предприятия, позволяващи съпоставка на ликвидните показатели с последващия финансов резултат (Петров, 2019). Върху 72 наблюдения за 12 предприятия през 2018–2023 г. се прилага съвместната оценка чрез CLR и PSI (Петров, 2026). Всяко наблюдение обединява данните за едно предприятие за една година от счетоводния баланс и отчета за приходите и разходите, съответно отчета за финансовото състояние и отчета за доходите.

2. Отчетна и ефективна ликвидност

Коефициентите за ликвидност съпоставят текущите задължения на предприятието с активите, от които се очакват средства за погасяването им. Общата ликвидност (CR) включва всички текущи активи, бързата (QR) изключва запасите, а незабавната и абсолютната ограничават оценката до краткосрочните инвестиции и паричните средства, съответно само до паричните средства (Костова, 2019; Иванова, 2021).

Изключването на запасите при бързата ликвидност се основава на разбирането, че вземанията са по-близо до превръщането им в пари. В условия на криза обаче забавянето на клиентските плащания може да промени тази последователност. Автомобилният дилър може да продаде наличен автомобил с отстъпка, докато събирането на вече възникнало вземане зависи от платежните възможности на клиента. CLR отчита именно тази зависимост, като съпоставя текущите пасиви с текущите активи след изключване на вземанията (Петров, 2012).

Разходите за бъдещи периоди се приспадат само когато са включени в използваната стойност на текущите активи. Когато са представени извън нея, допълнително приспадане не се прави. Това уточнява състава на входните данни, без да променя логиката на CLR. Във формула (1) CA са текущите активи, AR е краткосрочните вземания, CL е текущите пасиви, а PRE е само включените в CA разходи за бъдещи периоди (Петров, 2026):

$$CLR = (CA - AR - PRE) / CL \qquad (1)$$

Същото правило се прилага при CR = (CA − PRE)/CL и QR = (CA − INV − PRE)/CL, където INV са материалните запаси. В данните за 2007–2017 г. текущите активи са определени като сбор от запасите, вземанията, краткосрочните инвестиции и паричните средства, поради което PRE не се приспада допълнително.

Общата особеност на балансовите показатели е, че съотношенията се изчисляват към отчетна дата, докато плащанията се извършват през определен период. Предприятието може да разполага с текущи активи, чиято стойност надвишава текущите му задължения, но да изпитва недостиг на пари, ако продажбите на запасите и събирането на вземанията настъпят след падежите. Затова отчетната оценка на ликвидността се свързва с ефективната възможност за плащане чрез анализ на сроковете и очакваните постъпления. Мястото на CLR в тази система е да покаже доколко погасяването на текущите задължения зависи от събирането на вземанията, като оцени размера на останалите текущи активи спрямо тях.

3. Емпирична проверка на праговете на CLR

За проверката се съпоставят стойностите на ликвидните показатели през година t с финансовия резултат през следващата година t+1. Загубата е избрана като неблагоприятен стопански резултат с значение за кредитната преценка, а допълнителната съпоставка със загуба и през двете години показва дали затрудненията се запазват. Изследването проверява предварително определени граници на показателите, без да ги приравнява на правила за одобряване или отказ на кредит.

Включени са наблюдения с налични данни за текущите активи, запасите, вземанията и финансовия резултат, при положителни стойности на общите активи и текущите пасиви. От 373 годишни наблюдения са образувани 326 двойки последователни години, за които условията са изпълнени и през двете години. В 92 двойки (28,2 на сто) има загуба през t+1, а в 63 през t и t+1. Проверяват се границите 0,6 и 1,0 за CLR и QR и 1,0 и 1,5 за CR.

Таблица 1. Дял на наблюденията със загуба по зони на ликвидните показатели за 2007–2017 г. (326 двойки последователни години)

Показател	Зона	Брой	Дял със загуба в t+1	Дял с две последователни загуби
CLR	под 0,6	117	42,7%	33,3%
	0,6 ≤ x < 1,0	71	22,5%	12,7%
	1,0 и над	138	18,8%	10,9%
QR	под 0,6	140	40,7%	27,1%
	0,6 ≤ x < 1,0	71	12,7%	7,0%
	1,0 и над	115	22,6%	17,4%

Показател	Зона	Брой	Дял със загуба в t+1	Дял с две последователни загуби
CR	под 1,0	83	49,4%	37,3%
	1,0 ≤ x < 1,5	93	26,9%	17,2%
	1,5 и над	150	17,3%	10,7%

Източник: авторски изчисления по Приложението към Петров (2019).

Видно от таблица 1, при CLR по-високата зона е свързана с по-нисък дял на загубите и при двата критерия, докато при QR най-високата зона има по-голям дял загуби от междинната. За кредитора това е основание благоприятната бърза ликвидност да се съпостави с размера и събираемостта на вземанията. CR също разграничава последователно зоните, но включва едновременно запасите и вземанията. Допълването му с CLR позволява да се установи доколко текущите задължения могат да бъдат покрити с активи, различни от вземанията.

При праг 1,0 CLR и QR разпознават еднакъв дял от последващите загуби (чувствителност 0,72), но CLR отнася по-малко случаи без загуба към рисковата група (специфичност 0,48 спрямо 0,38). Индексът на Юден, равен на чувствителността плюс специфичността минус единица, е съответно 0,20 и 0,10, а при две последователни загуби съответно 0,23 и 0,04. При QR под 0,6 той е 0,26 и 0,22 за двата критерия. За CLR по-ниската граница 0,6 повишава специфичността до 0,71, но намалява чувствителността до 0,54. Изборът между двете граници следователно зависи от това дали се търси потясна група с изразен риск, или по-широк обхват на кредитното наблюдение.

В кредитния анализ CLR допълва общата и бързата ликвидност, като показва каква част от текущите задължения е покрита по баланс с останалите текущи активи след изключване на вземанията. Съпоставката между трите показателя насочва последващата проверка към събираемостта на вземанията и реализацията на запасите като източници за погасяване на задълженията.

4. Динамика на ликвидните показатели в кризисния период

Таблица 2 представя годишните медиани на ликвидните показатели и дела на предприятията със загуба. Медианите не претеглят отделните наблюдения според размера на активите.

Таблица 2. Медиани на CLR, QR и CR и дял на предприятията със загуба по години, 2007–2017 г.

Година	Брой	Медиана CLR	Медиана QR	Дял със загуба	Медиана CR
2007	33	1,05	0,60	9%	1,40
2008	34	1,16	0,64	24%	1,46
2009	33	0,76	0,67	33%	1,48

Година	Брой	Медиана CLR	Медиана QR	Дял със загуба	Медиана CR
2010	32	0,78	0,67	50%	1,45
2011	32	0,83	0,74	41%	1,33
2012	33	0,76	0,72	33%	1,40
2013	32	0,82	0,87	34%	1,54
2014	37	0,76	0,66	27%	1,29
2015	38	0,94	0,74	24%	1,52
2016	36	0,86	0,69	14%	1,35
2017	33	0,84	0,62	21%	1,27

Източник: авторски изчисления по Приложението към Петров (2019).

Данните показват, че спрямо 2008 г. бързата ликвидност се повишава, докато кризисната намалява рязко през 2009 г. и въпреки частичното възстановяване остава под единица до края на периода. Следователно ръстът на QR трябва да се обясни чрез измененията във вземанията, запасите и текущите задължения, преди да се приеме за подобрена способност за плащане. Разликата в оценките обосновава съвместното използване на двата показателя при анализа на текущите активи като източник за погасяване на задълженията.

5. PSI: финансова устойчивост и зони за анализ

Еднаквото съотношение между текущи активи и текущи пасиви може да съществува при различна капиталова структура. За кредитора е съществено какъв резултат е натрупан в собствения капитал и какви дългосрочни задължения е поело предприятието. PSI включва тези зависимости чрез вътрешната финансова устойчивост (IFR) и структурния ливъридж (SLR), разглеждани заедно с CLR (Петров, 2026).

При изчисляването NP е печалбата или загубата за текущия период, RE е натрупаната неразпределена печалба или непокрита загуба от предходни периоди, без текущия резултат, TA е общите активи, NCL е нетекущите пасиви, а E е собственият капитал. Използват се следните съотношения:

$$IFR = (NP + RE) / TA \quad (2)$$

$$SLR = NCL / E \quad (3)$$

$$PSI = (CLR + IFR) / (SLR + 1) \quad (4)$$

IFR показва относителния размер на текущия и натрупания резултат спрямо активите, а SLR размера на нетекущите пасиви спрямо собствения капитал. При подготовката на данните за 2018–2023 г. натрупаният и текущият резултат са съгласувани с останалата в капитала сума след авансовите разпределения. Икономическото значение на този компонент е в самофинансирането на предприятието, а наличните пари за предстоящите

плащания се установяват отделно. За приложението на PSI са използвани три работни зони: червена при PSI < 1,0, жълта при 1,0 ≤ PSI < 1,5 и зелена при PSI ≥ 1,5.

В събраните данни за 2007–2017 г. неразпределената печалба не е отделена като самостоятелна величина, необходима за изчисляването на IFR. За 2018–2023 г. са налице необходимите данни за изчисляване на PSI, но нито едно от включените предприятия не е отчело годишна загуба, спрямо която да се проверят праговете на индекса. Поради това PSI се използва за съпоставка на ликвидността, натрупаните резултати и задлъжнялостта на предприятията, а границите на зоните са работни ориентири за последващите кредитни проверки.

Тъй като CLR участва в изчисляването на PSI, съпоставката между зоните им служи за обяснение на различията чрез IFR и SLR, а не за независима проверка на двата показателя. PSI е диагностичен индекс, за разлика от дискриминантния модел за прогнозиране на корпоративен фалит на Altman (1968). Прилагането на посочените формули и зони предполага положителни общи активи, текущи пасиви и собствен капитал.

6. Съвместно приложение на CLR и PSI в кредитния анализ

Таблица 3 представя четири диагностични профила, които свързват оценката на текущите активи чрез CLR с оценката на резултата и капиталовата структура чрез PSI. За всеки профил са посочени необходимите проверки и възможното отражение на резултатите от тях върху условията на финансиране.

Таблица 3. Съвместно приложение на CLR и PSI при кредитната преценка

Съчетание	Диагностичен профил	Последваща проверка	Насока за условията на финансиране	Брой (N = 72)
CLR ≥ 1,0 и PSI в зелена зона	Текущите пасиви са покрити с текущи активи без вземанията; PSI е в благоприятна зона.	Срокове за продажба и залози върху запасите; налични пари и падежи на задълженията	Стандартни условия при потвърден платежен капацитет; наблюдение според установения риск	20 (27,8%)
CLR ≥ 1,0 и PSI в жълта или червена зона	Текущите пасиви са покрити без вземанията, но IFR или SLR понижават общата оценка.	Текущ и натрупан резултат; размер и погасителен график на нетекущите задължения	Ограничения върху допълнителния дълг и разпределянето на печалбата; по-често наблюдение	24 (33,3%)

Съчетание	Диагностичен профил	Последваща проверка	Насока за условията на финансиране	Брой (N = 72)
CLR < 1,0 и PSI в зелена или жълта зона	Текущите активи без вземанията са по-малко от текущите пасиви; PSI е над червената зона.	Срокове, концентрация и събираемост на вземанията; обращаемост на запасите	Лимит, обвързан с очакваните клиентски плащания; месечно отчитане на вземанията	4 (5,6%)
CLR < 1,0 и PSI в червена зона	Недостатъчните текущи активи без вземанията се съчетават с неблагоприятна оценка по PSI.	Качество на активите, капиталова подкрепа и обслужване на дълга при спад на постъпленията	Капиталова подкрепа, по-нисък лимит или отказ при недостатъчен платежен капацитет	24 (33,3%)

Източник: авторска разработка и изчисления върху данни за 12 предприятия за периода 2018–2023 г. (N = 72).

Основният извод от таблица 3 е, че покриването на текущите пасиви с текущи активи без вземанията не означава непременно благоприятна капиталова структура, както и че натрупаната печалба не отстранява потребността от своевременни постъпления. В 28 наблюдения различието между ликвидната оценка и оценката по PSI насочва към различни договорни условия: контрол върху клиентските плащания, ограничаване на допълнителния дълг или на разпределянето на печалбата.

При 11 наблюдения QR ≥ 1,0 и CLR < 1,0, а при 28 е налице обратното съчетание. В първия случай плащането на текущите задължения зависи съществено от събирането на вземанията, а във втория от реализацията на запасите. Проверяват се договорните падежи и последващите клиентски плащания, съответно сроковете и цените на продажба на запасите, въз основа на счетоводните записи, договорите и документите за продажби и плащания.

Размерът на кредита и погасителният график се обосновават с очакваните парични постъпления при основен и неблагоприятен сценарий. Това съответства на Базелските принципи за оценка на способността за погасяване на дълга, при която обезпечението има допълваща роля (Basel Committee on Banking Supervision [BCBS], 2025, пар. 19 и 25). Резултатите от проверките обосновават препоръчания лимит, срок и договорни ограничения.

7. Заключение

Съвместното приложение на CLR и PSI разширява информацията, върху която се формира кредитното мнение. За изследваните предприятия зоните на CLR са последователно подредени спрямо честотата на

последващите загуби, а динамиката му показва изменения в ликвидността, които повишаването на QR само по себе си не разкрива. PSI добавя към тази оценка текущия и натрупания финансов резултат и съотношението между нетекущите пасиви и собствения капитал. Така кредиторът разграничава зависимостта от събирането на вземанията от зависимостта от допълнително финансиране и запазване на печалбата в предприятието.

Изводите се отнасят до предприятия от един сектор и до годишни данни, като съставът на изследваната група за 2007–2017 г. се променя и едни и същи предприятия участват през няколко години. Загубата е използвана като неблагоприятен финансов резултат, а не като установено неизпълнение по кредит. Проверката върху независима извадка с данни за действителното обслужване на дълга е необходима за преценка на по-широката приложимост на праговете. Приносът на предложеното съвместно използване на CLR и PSI е в обосноваването на конкретни кредитни проверки и условия, съобразени с източниците за погасяване на дълга и установените рискове.

Използвани източници

Иванова, Р. (2021). Reflections on the indicators for the analysis of the entity's liquidity. *KNOWLEDGE – International Journal, 44*(1), 57–63.

Костова, Н. (2019). *Финансов анализ*. Варна: Бизнес практика Актив.

Петров, П. (2012, 28–29 юни). *Ликвидност и кризисна ликвидност* [Доклад на конференция]. Девета международна научно-приложна конференция „Мениджмънт на иновациите – предприятия, банки, университети“, Варна, България.

Петров, П. (2019). *Усъвършенстване на инструментариума на ликвидността в нефинансовите предприятия (на база на изследване на първичния автомобилен пазар в Република България)* [Дисертационен труд за ОНС „доктор“]. Технически университет – София.

Петров, П. (2026). *Коефициент на кризисна ликвидност (CLR) и индекс за стабилност (PSI) във финансово-стопанския анализ: конструиране и емпирична апробация върху 72 финансови отчета (България, 2018–2023)* [Доклад]. Университетски научен форум „Стопанският анализ на предприятието – традиции, постижения и перспективи за развитие“, УНСС, София, април 2026 г. (под печат)

Altman, E. I. (1968). Financial ratios, discriminant analysis and the prediction of corporate bankruptcy. *The Journal of Finance, 23*(4), 589–609.

Basel Committee on Banking Supervision. (2025). *Principles for the management of credit risk*. Bank for International Settlements.